

ZADRUGARSTVO HRVATSKE:
IZAZOVI STABILNOSTI POLJOPRIVREDNIH GOSPODARSTAVA
**COOPERATIVES IN CROATIA: CHALLENGES TO STABILITY
OF FARMS**

M. Tratnik, S. Radinović, Đurđica Žutinić

SAŽETAK

Ovaj rad nastoji prikazati zadružno organiziranje malih obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava u Hrvatskoj. U dijelu rada daje se kratki prikaz povijenog razvoja poljoprivrednih zadruga, te najnovije stanje obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava prema veličini posjeda. Iako su obiteljska poljoprivredna gospodarstva nosioci razvoja poljoprivredne proizvodnje ona nisu u agrarnoj politici zauzimala temeljno mjesto, ona su usitnjena i kontinuirano propadala. Ovi se nedostaci, kao pojedinačni u svakom gospodarstvu, mogu nadomjestiti u zadružnom konceptu poslovne ekspanzije. Nadalje, navedene su glavne prednosti, slabosti, prigode i prijetnje hrvatskog zadrugarstva. U dijelu rada istražuje se kako obiteljska gospodarstva percipiraju zadruge, i to na temelju tvrdnja, pokušavajući rangirati stavove. Rezultati pokazuju kako se prednost zadruge prepoznaje kao distribucijski kanal za proizvode s gospodarstava i u tome što zadruga ne ograničava poduzetničke slobode obiteljskog gospodarstva kao svoga poslovnog člana. Isticanje zadruga kao kanala prodaje za proizvode s gospodarstva, još uvijek zadrugu stavlja u kontekst "izbavitelja" u trenucima kada se, vlastitom inicijativom, prodaja s obiteljskih gospodarstava teško postiže.

Ključne riječi: zadrugarstvo, obiteljska poljoprivredna gospodarstva, zadružno organiziranje

ABSTRACT

The objective of the paper is to present cooperative organisation of small family in Croatia. There is a brief review of historic development of farming cooperatives and the present status of family farms according to their size.

Although family farms are a key factor of development of agricultural production they have not had due prominence in the agrarian policy, they are fragmented, and gradually decaying. These shortcomings can be overcome in a cooperative concept. The main advantages, weaknesses, opportunities and threats to Croatian cooperatives are given. The subject of the research is also how family farms perceive cooperatives and based assumptions try to rank priorities. The results show that cooperatives are considered distribution channels for farm produce and that they do not curb entrepreneurial freedom of family farms. Stressing the importance as channels for the sale of farm produce gives cooperatives a role of „saviours“ in times when it is difficult to sell farm produce by personal initiative alone.

Key words: cooperatives, family farms, cooperative organisation

UVODNE NAPOMENE

Dugogodišnji neodgovarajući odnos države spram zadrugarstva i loša zakonska rješenja, temeljni su razlozi relativno nepovoljnog stanja u hrvatskom zadrugarstvu (Mataga, 2005.).

Nakon osamostaljenja i donošenja Ustava Republike Hrvatske 21. prosinca 1990. godine, korjenito se mijenjaju društveni, politički i gospodarski odnosi, a novi su ciljevi: privatno vlasništvo, poduzetnička i tržišna sloboda te demokratski standardi. To je zahtijevalo promjene u zakonodavstvu, vlasničkim odnosima, koncepciji razvoja gospodarstva, a time i poljoprivrede i zadrugarstva.

Trebalo je ustrajati na dokazivanju kako su postojeće zadruge privatno vlasništvo preobraženo u zadržno (zajedničko), a osnivači zadruga mogli su biti samo privatnici – poljoprivrednici sa svojim osnivačkim ulozima. Tim dokazom se na zadruge nije odnosila pretvorba društvenih poduzeća te su zadruge s imovinom opstale. Zatim se tržilo mjesto i uloga zadruga i zadrugarstva u gospodarskom i političkom sustavu zemlje. Postojale su upitne dvojbe, građene na animozitetu iz bliske povijesti, ali i nepoznavanju zadruga i njezine organizacijsko-gospodarske prednosti u zemljama usitnjene gospodarske strukture. Prvotna skepsa, pa i pojedinačna odbojnost dijela

politike prema zadrugarstvu i novoj ulozi zadruge, prevladane su snagom stručnih argumenata te donošenjem Zakona o zadrugama (Zakon, 1995.).

Da li poljoprivredno zadrugarstvo u Hrvatskoj "ostaje na cijeni"?¹ Više okolnosti sada traže iznošenje spoznaja o poljoprivrednim zadrugama i hrvatskom ruralnom prostoru, te - gdje je to moguće identificirati probleme i ukazati na moguća rješenja. Nužno je pokazati da je poljoprivredno zadrugarstvo u Hrvatskoj izazov, a njega potencira:

- uloga zadrugara i izvorno hrvatsko iskustvo, s jedne, te stanje zadruga, zakonsko-regulacijski, poticajni i institucionalni uvjeti i pretpostavke zadrugarstva, s druge strane;
- proglašenje obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava temeljnim nositeljem razvoja poljoprivrede u svim hrvatskim strategijskim razvojnim dokumentima;
- uloga poljoprivrednih zadruga kao gospodarsko-zaštitnog instrumenta vlastite obiteljske poljoprivrede na domaćem i svjetskom tržištu od pritiska dobro organiziranoga, poticanog i zaštićenog sektora proizvodnje hrane članica EU (i drugih razvijenih zemalja);
- iznimna razvojna uloga i sve veća važnost koji Europska Unija i međunarodne organizacije pridaju zadrugarstvu i zadržnom poduzetništvu.

Zadaća je ovog rada otvoriti neka pitanja o kojima znanstvenici i kreatori poljoprivredno-političkih odluka trebaju razmišljati, imajući na umu približavanje EU.² Na tom putu postavili smo osnovni cilj: identificirati argumente rasprava o poljoprivrednim zadrugama u Hrvatskoj.

Istraživanjem također pokušavamo saznati kakvo je mišljenje sudionika o poljoprivrednim zadrugama i mogućoj ulozi zadruga u njihovom razvoju.

TEORIJSKO-METODOLOŠKI OKVIR

Prema hrvatskom Zakonu o zadrugama, zadrugom se smatra dobrovoljno udruženje zadrugara u kojem svaki član sudjeluje neposredno i koje zajedničkim poslovanjem, sukladno načelu uzajamne pomoći, unapređuje i zaštićuje svoj gospodarski i drugi profesionalni interes, radi stjecanja osobnoga

i zajedničkog dobitka zadrugara u skladu sa zakonom i pravilima zadruge. Zadrugar u smislu ovoga Zakona je fizička osoba koja u cijelosti ili djelomično posluje putem zadruge, tj. ona osoba koja putem zadruge prodaje svoje proizvode, odnosno usluge, nabavlja proizvode ili koristi usluge potrebne za obavljanje svoje djelatnosti ili na drugi način neposredno sudjeluje u ostvarivanju ciljeva radi kojih je zadruga osnovana.

S razvojem tržišnog gospodarstva i poljoprivrede, poljoprivredna gospodarstva postaju sve više tržišno (jedna od suvremenih tendencija u poljoprivredi) a sve manje naturalno orijentirana, s prodajom proizvoda na tržištu preko najčešće suvišnih tržišnih kanala. Ta su gospodarstva i danas najčešće obiteljska jer primarno iskorištavaju zemljište u vlasništvu gospodarstva i radne kapacitete kućanstva a njima proizvodno-poslovno upravlja kućedomaćin (glava obitelji). Cilj je bio postignut kada se je radnu snagu moglo ekonomski iskoristiti na obiteljskom posjedu omogućujući svim radno sposobnim članovima zaposlenje i primjereni dohodak. To je, međutim, bilo teško ostvarivo bez, prvotno, tehnoloških a danas posebice menadžersko-marketinških znanja. Nedostatak i/ili čak administracijsko ograničavanje posjedovanja znatnijeg kapitala onemogućili su postizanje ekonomije razmjera. Takvo se stanje nastojalo dokinuti a obiteljska poljoprivredna gospodarstva gospodarski oživjeti razvojem zadrugarstva.

Sve te opisane odlike gospodarskih subjekata, vrlo su prepoznatljive u obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima koja su proizvodno i tržišno razjedinjena i pojedinačno marketinški nedovoljno educirana. Ovi se nedostaci kao pojedinačni u svakom gospodarstvu ne mogu nadomjestiti u kratkom vremenu, stoga suradnjom i podizanjem poslovne akumulativnosti u zajedništvu sa sličnima moguće je pojedinačne slabosti pretvoriti u sinergističke dobiti.

Dovoljno poticajni razlozi zadružnog organiziranja obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava trebaju biti sadašnja i nadolazeća proizvodno-tržišna globalizacija, individualni nedostatak resursa te njihov utjecaj na pojedinu proizvodnju i poljoprivredu kao gospodarske oblasti.

Nosioci poljoprivredne proizvodnje u Hrvatskoj su obiteljska poljoprivredna gospodarstva. Ona su popisana u Popisu poljoprivrede 2003. godine, a radi lakšeg praćenja rada dajemo neke definicije. Tako je kućanstvo s poljoprivrednom proizvodnjom svako kućanstvo koje se bavi poljoprivrednom

proizvodnjom, koje ima jedinstveno upravljanje, zajednički se koristi sredstvima za proizvodnju (strojevi, objekti, zemljište) i radom članova kućanstva. Definicija "kućanstva s poljoprivrednom proizvodnjom" vrlo je malo zahtjevna glede korištenih resursa proizvodnje, a obuhvaća kućanstva koja zadovoljavaju jedan od sljedećih kriterija: koristi barem 10 ari poljoprivrednog zemljišta, koristi manje od 10 ari i ima intenzivnu proizvodnju aromatskog i ljekovitog bilja ili stakleničku/plasteničku proizvodnju (bez obzira na površinu), koristi manje od 10 ari poljoprivrednog zemljišta i ima barem jedno grlo goveda, svinja, ovaca, konja, kopitara, koristi manje od 10 ari poljoprivrednog zemljišta i ima više od 10 komada odrasle peradi, kunića i pčelinjih zajednica zbirno.

Ukupno raspoloživo zemljište sastoji se od poljoprivrednog zemljišta i nepoljoprivrednog (ostalog) zemljišta a s njim kućanstvo raspolaže ili se koristi.

Poljoprivredno zemljište obuhvaća: oranice i vrtove, povrtnjake, livade, pašnjake, rasadnike, voćnjake, vinograde te površine pod košaračkom vrbom. Korišteno poljoprivredno zemljište je zemljište u vlasništvu, uzeto u zakup ili dano u zakup.

POLJOPRIVREDNO ZADRUGARSTVO HRVATSKE I NJENI ČINIOCI

Obiteljska poljoprivredna gospodarstva Hrvatske

Poljoprivreda ima osobito mjesto u hrvatskom gospodarstvu, jer s prehrambenom industrijom, sudjeluje sa 10% u bruto domaćem prapoizvodu. Poljoprivredno zemljište obuhvaća više od polovice kopnene površine Republike Hrvatske a u seoskim područjima živi 48% od ukupnog stanovništva (OECD kriterij). Procjenjuje se da dohodak od poljoprivrede ostvaruje oko 10% ukupnoga radno sposobnog stanovništva.

Iako su obiteljska poljoprivredna gospodarstva uvijek bila temeljni oblik organizacije poljoprivredne proizvodnje ona nisu u agrarnoj politici zauzimala temeljno mjesto. Ona su se održala i kontinuirano propadala. Najnovija strategija razvoja poljoprivrede (Hrvatski sabor, 2002.) dominantno mjesto u

Tablica 1. Struktura poljoprivrednih gospodarstava Hrvatske 2003. godine

Poljoprivredna kućanstva prema raspoloživom zemljištu – ha	Broj poljoprivrednih kućanstava	Ukupno raspoloživa površina zemljišta, ha	Ukupno korišteno zemljište, ha
do 0,10 ha	40.361	2.471	929
0,11 do 0,50	121.734	32.035	19.672
0,51 do 1,00	65.339	47.382	30.158
1,01 do 2,00	71.933	103.382	67.103
2,01 do 3,00	40.129	98.580	65.330
3,01 do 5,00	45.732	177.712	123.136
5,01 do 10,00	42.426	293.246	213.347
10,01 do 20,00	15.628	208.337	162.627
više od 20,00	5.250	199.466	177.894
Ukupno	448.532	1.162.612	860.195

Izvor: Popis poljoprivrede 2003., Državni zavod za statistiku RH.

s U 2003. godini u Hrvatskoj bilo je 448.532 obiteljskih poljoprivrednih kućanstava. U strukturi prema veličini posjeda prevladavaju mala gospodarstva (do 1 ha) i njih je polovica, te jedna četvrtina srednje velikih (od 1 do 3 ha) i jedna četvrtina većih (preko 3 ha). Ta sitna gospodarstva, iako natpolovična, imaju ukupno 6% korištenog poljoprivrednog zemljišta, ona srednja oko 15%, te ona veća, iako ih je četvrtina, imaju 79% korištenog zemljišta. Rasparceliranost posjeda je enormna. Sva kućanstva, 448.532, imaju 860.195 ha korištenog zemljišta, u 1.918.358 parcela, što znači da kućanstvo prosječno ima 1,91 ha zemljišta, 4,3 parcele i da jedna parcela ima 0,4 ha.

Popis poljoprivrede 2003. nadalje otkriva dvije skupine gospodarstava s obzirom na prodaju poljoprivrednih proizvoda. Gotovo sva gospodarstva koja imaju posjed veličine do 3 ha, a njih je 339.496, uglavnom proizvode za vlastite potrebe kućanstva, i drugih 109.036 gospodarstava, ima posjed veći od 3 ha, te su značajno prisutni na tržištu svojim proizvodima.

Sitan i rascjepkan posjed je i najveći raskorak između hrvatske agrarne strukture i one u razvijenim evropskim zemljama. Ekonomski slaba, nekomercijalna obiteljska gospodarstva uglavnom ne mogu preuzeti ulogu nositelja poljoprivrednog razvitka. (Franić i sur. 2004.).

Imperativ je da se hrvatska poljoprivreda jasnije prestrukturira u dva smjera, jedan je povećanje broja gospodarstava koji će težiti ekonomskoj veličini zemljišnog posjeda, i ta bi komercijalna gospodarstva mogla najviše utjecati na ukupan rast hrvatske poljoprivrede, i drugi, održanje malog gospodarstva s mješovitim domaćinstvom. Hrvatska taj proces nije ostvarila, te se i sada pitamo kako ćemo stvoriti ekonomski održivo poljoprivredno gospodarstvo?. Svijet je to napravio (Stipetić, (2005.)). U procesu prestrukturiranja i razvoja bitno je pristupiti udruživanju poljoprivrednih gospodarstava i njihovom poslovnom povezivanju, naročito iste proizvodnje, bilo da se udruže u zajedničku proizvodnju na više povezanih parcela i/ili da imaju zajednički proizvod namijenjen prodaji. Drugo, strateški se treba opredijeliti za zadrugarstvo, poduzetnički sustav.

Poljoprivredne zadruge

Zadrugarstvo se na hrvatskim prostorima počelo razvijati pod utjecajem zadružne prakse iz zemalja Europe. Tako je prva zadruga utemeljena 1864. na otoku Korčuli. Početkom 20. stoljeća zadrugarstvo je postalo snažan gospodarski sustav, koji je imao utjecaja i na politička zbivanja. U tom vremenu u Hrvatskoj je djelovalo više od 1.500 zadruga s oko 250.000 zadrugara.

Između svjetskih ratova, unatoč velikoj krizi poljoprivrede, zadruge su se razvijale i bile velika pomoć seljaštvu u borbi za gospodarsku i socijalnu opstojnost. Hrvatske seljačke zadruge djelovale su putem Središnjeg saveza hrvatskih seljačkih zadruga u Zagrebu, Gospodarske zadruge u okviru Hrvatsko-slavonskog gospodarskog društva u Zagrebu, Zadruge gospodarske sloge u okviru Saveza zadruga gospodarske sloge. Najveći broj zadruga bio je u Dalmaciji i bile su članice Zadružnog saveza u Splitu.

Nakon drugog svjetskog rata zadrugarstvo prolazi dva posebno teška razdoblja. Koncem 1940- ih godina provodi se kolektivizacija po uzoru na Sovjetski Savez a time zadrugarstvo gubi svoje izvorne osobine. Nakon napuštanja kolektivizacije, početkom 1950. godine, osnivaju se i jačaju zadruge

raznih djelatnosti, zatim zadružni poslovni savezi i zadružne štedionice i bankarstvo. Šezdesetih godina donose se političke i zakonske mjere kojima se ukidaju zadružni savezi, zadružni bankarski sustav, a zemljište, prehrambeni i drugi pogoni zadruga prenose se kombinatima društvenog sektora poljoprivrede, koji su proklamirano postali nositelji razvoja u poljoprivredi. Takvo stanje ostaje sve do 1990. godine kada u Hrvatskoj djeluje oko 290 poljoprivrednih zadruga sa 14.734 zadrugara i 101.914 kooperanata zadruga. U zadrugama je tada bilo zaposleno 10.228 radnika.

Desetljećima mukotrpno stvarane zadruge bile su trn u oku socijalističkom sustavu (1945. – 1990.) pa su bile sustavno potiskivane, a njihovu se imovinu i zemljišta oduzimalo (Baletić, 1995.).

Osamostaljena Hrvatska 1990. godine, tek nakon pet godina, 1995., donosi Zakon o zadrugama iako poljoprivredno zadrugarstvo ima bogatu tradiciju. Nova državna vlast ne afirmira odnos prema zadrugarstvu, već zadruge identificira s institucijama proteklog socijalističkog sustava. Ipak, zahvaljujući aktivnostima Hrvatskog zadružnog saveza, donošen je Zakon o zadrugama, a time opstanak i razvoj zadrugarstva u Hrvatskoj.

Stanje poljoprivrednih zadruga u 2000. godini je još nepovoljnije. Iako je broj zadruga neznatno veći, njihova poslovna aktivnost je manja. U toj godini bilo je 330 poljoprivrednih zadruga s oko 15.000 zadrugara, oko 60.000 kooperanata i 3.000 zaposlenih radnika. Više većih zadruga završilo je u stečaju a time je znatno smanjena kooperacija (Mataga, 2000.).

Prema najnovijem stanju, u prosincu 2005. godine, u Hrvatskoj su 432 poljoprivredne zadruge, u kojima je 11.775 zadrugara, 37.058 kooperanata i 2.668 zaposlenih radnika.

Članovi zadruge danas su pretežito radnici zaposleni u zadruzi, a broj poljoprivrednika, zadrugara, simboličan je i oni nisu odlučujući čimbenik u vlasničkoj strukturi zadruge. Poljoprivredna gospodarstva sa zadrugama imaju ugovore o proizvodnoj suradnji, kao i s drugim trgovačkim društvima. Zbog toga oni nisu članovi zadruga i ne odlučuju o bitnim pitanjima poslovanja, razvoja i raspodjele. O tome odlučuju zaposleni u zadrugama.

Zadruge su više-manje malena poduzeća s više raznorodnih djelatnosti u kojima prevladavaju uglavnom nabavno-prodajne, a manje proizvođačko-prerađivačke. Njihova usitnjenost i poslovna nepovezanost uzrokuju sve veću

poslovnu neefikasnost i sporiji razvoj zadruga. One su slabo integrirane u tržište roba i još manje u tržište kapitala. Samostalno se ne mogu uključiti u svjetsko tržište, a zbog sve veće konkurencije trgovačkih društava slabi im utjecaj i na domaćem tržištu.

Neki aktualni elementi SWOT-a hrvatskog zadrugarstva

Sukladno elementima SWOT-a, navedene su glavne prednosti, slabosti, prigode i prijetnje. SWOT-ova analiza izražava opće procese zadružnog organiziranja u Hrvatskoj te ne ulazi u posebnosti pojedinih vrsta zadruga i njihovih regionalnih obilježja.

Hrvatske bi prednosti bile neka povijesna iskustva s kućnim zadrugama, zadružna infrastruktura, sveučilišno obrazovanje zadružnog menadžmenta i ostalih načini izobrazbe (poslovne škole), buđenje poduzetničke inicijative manjih gospodarstava koja nisu proizvodno i tržišno konkurentna u poljoprivredi. Slabost u SWOT-u, u nas je povezana s lošom percepcijom zadruga u bliskoj prošlosti. Ideološki a ne gospodarski pristup zadruzi stanovita je zadržka i danas, u generaciji pedesetih godina, ali i mlađih, kroz predaju. Prigode ili prilike što pogoduju utemeljenju zadružnih asocijacija u poljoprivredi bile bi: pristup Hrvatske EU³, snaženje političke volje za zadružno organiziranje, globalizacija tržišta poljoprivrednim proizvodima i hranom te potrebe okrupnjavanja proizvodnje stvaranjem velikih serija standardizirane zadružne ponude. Velika serija kao odlika suvremenih tendencija u poljoprivredi moguća je u usitnjenj agrarnoj strukturi jedino posredstvom zadruga. Jačanjem svijesti o ruralnom razvitku, zadruga kao gospodarske asocijacije u lokalnoj zajednici, prigodom su i za jačanje zadružnog organiziranja u Hrvatskoj.

Prijetnje u SWOT-u i pasivizacija prema nekima od njih (aktualnim) mogu vrlo brzo sve prednosti i "šanse" zadružnog organiziranja preokrenuti u njihovu suprotnost. Dosljedno izjednačavanje, u poslovnoj praksi, zadruga i društva kapitala jedno je od mogućih poticaja. Opasnosti su i što uprave zadruga i nadzorni odbori nedosljedno primjenjuju neka temeljna zadružna načela, što lokalni lobiji društva kapitala marginaliziraju zadruga tvrdnjom u lokalnom poduzetničkom okruženju kako su zadruga preživjeli oblik, psihološki ih

<p style="text-align: center;">PREDNOSTI</p> <p><u>Opća gledišta</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>povijesna iskustva zajedništva rada u kućnim zadrugama,</i> • <i>postojanje (više) organizacijske zadrugne infrastrukture (zadružni savezi)</i> • <i>ustrojena mreža učeničkog zadrugarstva</i> • <i>sveučilišno obrazovanje zadrugnog menadžmenta,</i> • <i>jačanje poduzetničke inicijative na obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima,</i> • <i>postojanje pravne regulative za djelovanje zadruga</i> 	<p style="text-align: center;">SLABOSTI- SLABE STRANE</p> <p><u>Opća gledišta</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>loša iskustva sa zadrugarstvom u bliskoj prošlosti,</i> • <i>percepcija zadruga kao ideološke tvorevine,</i> • <i>nepovjerenje pojedinaca prema skupnom radu i zajedničkom interesu,</i> • <i>nepostojanje zadrugne kontrole i revizije zadrugnog poslovanja,</i> • <i>tendencije rigidnoga poslovnog specijaliziranja snaženjem poslovne rizičnosti zadruga</i>
<p style="text-align: center;">PRIGODE-PRILIKE-ZGODE</p> <p><u>Opća gledišta</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>dogledno; člansko pristupanje globalnom tržištu EU,</i> • <i>jačanje globalne svijesti u svijetu i u nas,</i> • <i>snaženje političke potpore zadrugnom organiziranju,</i> • <i>proizvodno-tržišno okrupnjavanje proizvodno usitnjenih, gospodarstava i agrarne strukture,</i> • <i>naglašavanje značenja ruralnog razvitka i lokalna uloga zadruga kao gospodarsko-društvenog subjekta</i> 	<p style="text-align: center;">PRIJETNJE</p> <p><u>Opća gledišta</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>poslovno izjednačavanje zadruga i društva kapitala bez pravnih posljedica,</i> • <i>moćna majorizacija i izigravanje zadrugnih načela od pravnih osoba u članstvu zadruga,</i> • <i>lobistički ulazi «eksperata» društava kapitala (većinskih vlasnika) u strateško kreiranje poslovne budućnosti zadrugnog organiziranja,</i> • <i>razdvajanje primarne proizvodnje zadruga od prerade i plasmana,</i> • <i>psihološki sindrom, vjerovanja pojedinaca u brz poslovni uspjeh posredstvom zadruga</i>

Izvor: Ekspertna ocjena prošlosti (povijesti) i predvidive budućnosti.

gurajući iz svoga okruženja u dva segmenta – organizacijskomu i tržišno-konkurentskom.

Percepcija zadruge

Percepcija zadruge i njezine, poljoprivrednicima najznačajnije, poslovne uloge ispitana je u istraživanju stavova 130 voditelja obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava (Tratnik, i sur., 2005). Na pitanje "što držite glavnim prednostima zadružnog organiziranja i zadruge", najveći broj ispitanih gospodarstava zadrugu smješta u organizaciju za siguran plasman proizvoda s gospodarstva kada se pojedinačno to ne može postići. Time se može zaključiti kako većina gospodarstava zadrugu doživljava kao "izlaz" pri otežanoj ponudi njihovih proizvoda kao pojedinaca.

Vrlo visoku poziciju prednosti zadruga kao organizacija ima u tome što ne sputava slobodu poduzetništva na vlastitom gospodarstvu i što nudi poslovnu suradnju gospodarstvima tamo gdje su ona poslovno najslabija.

Kauzalno, ova dva poimanja prednosti zadruge u nesputavanju poduzetničke slobode i komercijalizacije kada su pojedinačno otežani, mogu upućivati na zaključak kako se zadruga doživljava kao palijativno rješenje u slučajevima boljih uvjeta plasmana proizvoda s vlastitog gospodarstva.

Na treću poziciju u rangu prednosti, ispitanici su isticali zaštitu od nabave nekvalitetne robe i visokih maloprodajnih cijena.

Jačanje, opću poslovnu sigurnost kroz zadrugu i zadružno organiziranje te zajedništvo, ispitanici stavljaju na posljednje mjesto u svojim prioritetima iako je zajedništvo temeljni atribut zadruge kao poslovne asocijacije.

Poznavajući motive strateških saveza kao oblika suradnje među samostalnim poslovnim subjektima u ova se dva primjera mogu prepoznati potrebe globalizacijskih mijena tržišnog natjecanja kroz zadruge. Ovo nije ugrožavanje zadruge kao poslovne asocijacije. Jednostavno, tendencije globalizacije sile i zadrugu kao gospodarsku asocijaciju na prilagodbu novim trendovima a ne gubeći svoju prepoznatljivost.

ZAKLJUČAK

Zadruga i zadružno organiziranje u poljoprivredi je složen, te nadasve sustavan proces. Dijelom je on vezan za biološke specifičnosti resursa i proizvodnje u poljoprivredi a dijelom povijesno-politička hipoteza vlasničke i

korisničke strukture. S obzirom na značajke poljoprivrede Hrvatske (usitnjena mala gospodarstva) proizvodna i poslovna se moć ne može tako brzo osigurati fizičkim okrupnjavanjem proizvodnih resursa, nego poslovnom organizacijom većeg broja gospodarstava ograničenih investicijskih i drugih razvojnih mogućnosti. Ako se koncept ekspanzije zadruga u Hrvatskoj sustavno, poslovno, osmisli onda će ona biti čimbenik proizvodno-tržišne i razvojne stabilnosti u resursima limitiranih poljoprivrednih gospodarstava. Procesi u zadnje vrijeme ne idu u prilog većem razvoju zadruga iako ih ima više ali su slabije poslovne snage. Poslovni program takvih zadruga temelji se pretežito na primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji bez vertikalne integriranosti i bez vlastite mogućnosti ulaganja u proizvodno i tržišno oplemenjivanje vrijednosti njihovih finalnih proizvoda. Iako postoje mjere potpore zadrugarstvu, konceptualno (svjesno ili ne) taj dio ulaganja je «prepušten» postojećim ili novim (nastalih za tu prigodu) kapitalima koji su u tome našli sigurnu i trajnu sirovinsku osnovicu, što poslovno i razvojno ograničava zadrugu. Na nacionalnoj razini, sredstva potpore za tu namjenu su dislocirana i kompetencijski i financijski usitnjena, što osim navedenog, u sadašnjem trenutku ugrožava i potrebu sustavnog pristupa zdrugarstvu.

Za sada voditelji obiteljskih gospodarstava prepoznaju zadrugu u ulozi distribucijskog kanala primarnih proizvoda s gospodarstva i u tome što zadruga ne ograničava poduzetničke slobode pojedinog gospodarstva, što je nedovoljno za poticajno brže i poslovno jače zadružno organiziranje u Hrvatskoj.

BILJEŠKE

¹ Godine 2002. Međunarodna organizacija rada (ILO) usvojila je preporuku u prilog vrlo snažna razvoja zadrugarstva, to čine Svjetska banka i UNDP, a Europska komisija u dokumentu *Co-operatives in Enterprise Europe* (Zadruga u poduzetničkoj Europi) 7. prosinca 2001. ističe da zadruga, uz isticanu ulogu, mogu pridonijeti postizanju (stvaranjem novih radnih mjesta) i zadržavanju razine zaposlenosti (putem sekundarnih zadruga u ruralno i regionalno disperziranoj poljoprivredno-prehrambeno-prerađivačkoj industriji), znatno smanjiti nejednakost, promicati pravednost i jednakost, te poboljšati radne uvjete svojih članova.

² Europska postsocijalistička društva svoju su tranziciju u proteklom desetljeću obilježila orijentacijom prema efikasnom tržišnom gospodarenju i političkoj demokratizaciji. Sva su ta društva otpočela s novom modernizacijom koja im daje nov identitet (Šundalić, 2004.).

³ U Europskoj Uniji djeluje oko 300.000 zadruga koje osiguravaju oko 4,8 milijuna radnih mjesta. Zadruge djeluju u svim zemljama članicama EU, zemljama pristupnicama te u zemljama kandidatima. Istodobno, zadruge utječu na svagdašnji život više od 140 milijuna građana koji su njihovi članovi» (Commission, 2004.:3). Poljoprivredne zadruge važna su sastavnica sveukupnog zadrugarstva: godine 1998. u 15 članica EU bilo je 29.715 poljoprivrednih zadruga s 8,946.400 članova, 612.300 zaposlenih, ostvarivši godišnji promet u vrijednosti od 208,46 milijardi eura i imale 50% udjelu u proizvodnji i 60% u otkupu, preradi i prodaji poljoprivrednih proizvoda (COGEGA, 2000.: 72-55).

LITERATURA

- Baletić, M.**, (1995.), Zadrugarstvo, Ekonomski leksikon, Leksikografski zavod «Miroslav Krleža» i Masmedia, Zagreb, str. 986
- Franić, R., Grgić, Z., Njavro, M.** (2004.), EU-integracijski pritisak i potraga za pravim akterima tržišnog razvoja poljoprivrede, Društvena istraživanja, Zagreb, 1-2 (69-70): 49-71.
- Hrvatski sabor** (2002.), Strategija poljoprivrede i ribarstva Republike Hrvatske, Narodne novine br. 89, od 25.7.2002.
- Mataga, Ž.**,(2000.), Povijest i strategija zadrugarstva u Hrvatskoj, Zbornik radova s međunarodnog zadružnog savjetovanja,, str. 21-52, Poreč, Hrvatski zadružni savez.
- Mataga, Ž.**, (2005.), Poljoprivredno zadrugarstvo u Hrvatskoj: razvoj i temeljni problemi, Sociologija sela, Zagreb, 43 ,167, (1):17-42.
- Stipetić, V.**(2005.), Transformacija poljoprivrednih gospodarstava i kreditiranje ruralnih sredina, Sociologija sela, Zagreb, 43(167):61-81.

- Štambuk, M.** (2002.), Selo u europskom iskustvu, Prostor iza, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, Zbornici, knjiga 17:362-390.
- Šundalić, A.**(2004.), Europejstvo kao identitet razvoja – pravo ili privilegij?, Društvena istraživanja, Zagreb, 6 (74): 953-966.
- Tratnik, M., Stracenski, M., Radinović, S.** (2005.), Zadrugarstvo: čimbenik stabilnosti, kompetitivnosti i konkurentnosti malenih poljoprivrednih gospodarstava, Sociologija sela, Zagreb, 43 ,167, (1):195-213.
- Zakon o zadrugama**, (1995.), Narodne novine, Zagreb, 157, 36:1120-1124.

Adresa autora - Author's address:

Dr. sc. Miroslav Tratnik
Agronomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu,
Svetošimunska 25, 100000 Zagreb, Hrvatska
E-mail: mtratnik@agr.hr

Primljeno - Received:

15.02.2007.

Dr. sc. Stipe Radinović
Institut za jadranske kulture i melioraciju krša,
Put Duilova 11, 21000 Split, Hrvatska
E-mail: stipe@krs.hr

Dr. sc. Đurđica Žutinić
Agronomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu,
Svetošimunska 25, 100000 Zagreb, Hrvatska
E-mail: dzutinic@agr.hr